

FREDO DE SMET

ARTIFICIAL STUPIDITY

**HANDLEIDING
VOOR DIGITALE
HUMANISTEN**

 | LANNOO
CAMPUS

D/2018/45/280 – ISBN 978 94 014 5358 5 – NUR 740

VORMGEVING OMSLAG Peer De Maeyer

VORMGEVING BINNENWERK LetterLust | Stefaan Verboven

AUTEURSPORTRET Mirjam Devriendt

© Fredo De Smet & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2018.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van
Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimedialdivisie
van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

*Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden
en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie,
microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.*

Uitgeverij LannooCampus

Erasme Ruelensvest 179 bus 101

3001 Leuven

België

www.lannoocampus.be

Aan onze kinderen, en aan onze ouders.

Inhoud

Deel I Het betoog	10
Hoofdstuk 1	
Leven met technologie	13
Tak tak tak tak!	13
Ethiek van jij en ik	16
Ah, Bach!	19
Cruijffiaans	21
Hoofdstuk 2	
Naar een digitaal humanisme	25
Een slechte beatmix	25
Hoofdstuk 3	
Welke vaardigheden?	31
21st century skills?	31
All we are saying is give P's a chance	33
Creatief maal duizend!	37
Roll over Beethoven	42
Maar is dat zo?	46

Hoofdstuk 4	
Welk uniek moment?	49
'Science Fiction is Now Just Fiction'	49
What if he's right?	54
'The Medium is the Massage'	59
'Je bent de enige niet die dit vraagt'	65
Van pocketcalculator tot patroonherkenner	71
Maar wat is dat eigenlijk, intelligentie?	76
Hoofdstuk 5	
Is dit dan een politiek manifest?	83
<i>Deel II De context</i>	86
Hoofdstuk 6	
A crisis of control	89
Fort de l'Heurt	89
'How Technology Disrupted The Truth'	91
Crisis in controle	95
Revolutie in controle	100
Onvermijdelijke vooruitgang	104
We will cognify	110
Smart coffee was also a world of hell	113
Maar eerst, privacy	115
Tot slot	121

Hoofdstuk 7	
Cybernetics	125
Een puzzel zonder voorbeeld	125
De wetenschap van communicatie en controle	128
Van sifon tot cyborg	133
Tools for a revolution	135
Lost in cyberspace	139
Disconnected?!	144
‘Information is information’	146
Hasta la vista, baby!	149
Homo Sapiens is a storytelling ape	151
Een nieuw besturingssysteem	156
Levenskunst	159

Deel III De handleiding 164

Hoofdstuk 8	
De nieuwe hoop	167
Oké, let’s go	170
Be thankful for what you got	173
#1 Letting go, with dignity	176
Bedienen en (of?) bedreigen	177
#2 Embrace ambivalence	181

Hoofdstuk 9	
Grenzeloos en overvloedig	187
Uncomfortably exciting times	187
The age of networks	191
Original pirate material	194
De grenzeloze wereld	200
#3 Activate your network	202
De cultuur van overvloed	203
#4 Value your attention	208
#5 Live your body	214
Hoofdstuk 10	
Hyperpersoonlijk	225
The segment of one	225
Human centered design	229
#6 Share your commons	233
#7 Choose competence over competition	239
#8 Break your bubble	243
Hoofdstuk 11	
Moment van de waarheid	253
We're Lost in Music	255
#9 Remix your identity	258
#10 Learn to learn	262
Tot slot	265
Dankwoord	270
Checklist	273
Eindnoten	275

Deel 1

Het betoog

**‘Je droomt helemaal
niet, of interessant.
– Zo moet je ook leren
waken: – helemaal niet,
of interessant.’**

FRIEDRICH NIETZSCHE
– *De Vrolijke Wetenschap*

DIGITAAL IS NIET MEER
ENKEL HET **DADA** VAN
DEVELOPERS. EVENMIN EEN
SPEELTJE VAN OF VOOR
MILLENNIALS. WE KOMEN
ALLEMAAL IN CONTACT
MET TECHNOLOGIE.

Hoofdstuk 1

Leven met technologie

Tak tak tak tak!

Zo begint dag drie voor de meer dan driehonderd kersverse universiteitsstudenten. En dat om negen uur 's morgens. Net wakker en luidruchtig zijn ze auditorium D binnengekomen. *Zou er plaats zijn voor iedereen? Naast wie zit ik deze keer? Hebben jullie nog iets gedaan, gisteravond?* Het is dag drie. Het lawaai wordt verstoord door een man die met zijn handen op een tafel slaat. Vier keer na elkaar: tak tak tak tak. Het blijkt vooraan te zijn. De zaal verstilt. De studenten kijken op. De meeste toch.

De professor vooraan vuurt nog een salvo af. Deze keer roept hij erbij. Pom pom pom pomm! De zaal verstomt. *Oh nee, wordt het zo'n les?*, hoor je ze denken. Wanneer iedereen muisstil is, slikt de professor zijn laatste M in. Hij heft zijn hand op en neemt met zachte stem het woord: 'Zo begint de vijfde symfonie van Beethoven.'

En zo begon het vak musicologie. Voor veel studenten een bijkomstigheid dit vak, dit begin. Zij zaten hier voor de beeldende kunst. Maar bij mij raakte dit moment een gevoelige snaar. Ik

vond het geweldig. Muziek was al lang mijn passie. Beethoven kregen mijn zus en ik van thuis mee. De muziek, de symfonieën kende ik al een beetje. De geschiedenis erachter nog niet. Het tijdperk waarin Beethoven leefde. De grote thema's die hem inspireerden, de politieke actualiteit waar hij aan refereerde. De creatieve wil die van Beethoven een genie maakte.

Ik werd die ochtend wakker, daar in auditorium D. Letterlijk en figuurlijk. Dit is het, dacht ik: creativiteit die de tijd overwint. Dit wil ik bestuderen. Ik word trouwens nog steeds wakker van mooie dingen. En zeker als ik de eerste beweging van Beethovens vijfde symfonie beluister: *Allegro con brio*. Je moet het ook eens doen. Ja, nu. Leg het boek even opzij. Het duurt een zevental minuutjes. Je kunt het beluisteren op internet, via YouTube of Spotify.

Dit is het. De mogelijkheid om een meesterwerk zoals 'de vijfde' te beluisteren via internet. Als je wilt, beluister je de symfonie zelfs gratis, op YouTube. De pre-roll met reclame voor parfum moet je er wel bijnemen. De andere video's die je aandacht vragen moet je proberen te negeren: *Best Relaxing Classical Music, 10 Songs You've Heard and Don't Know the Name of, 5 Times Lionel Messi destroyed Cristiano Ronaldo – When Ronaldo felt Humiliated ...* Niet op klikken!

En ook dat is leven met technologie. Probeer maar eens naar een symfonie te luisteren als er de hele tijd naar je aandacht gehengeld wordt. Internet is een bizar ding, een vloek en een zegen tegelertijd. Dat moet iedereen wel al eens gedacht hebben. Ik trap een open deur in. Hoe ga je om met die data-machines? Dat is een uitdaging waar we allemaal voor staan. Van kersverse grootmoeders tot millennials, van thuiswerkers

tot media-experts: iedereen is op zoek naar zijn manier om met technologie om te gaan.

Want in korte tijd werd internet, zoals je weet, veel meer dan de browser op jouw computer (software). Internet is ook Google die je gratis helpt om iemand aan de andere kant van de wereld te begrijpen dankzij Google Translate. Een dienst die ze sinds de injectie van artificiële intelligentie nu ook realtime kunnen aanbieden. Internet is ook Amazon die magazijnen bouwt waar slimme robots de pakjes tot de magazijniers brengen, zodat jij je boek kunt bestellen. On demand! Het is een kant van internet waardoor de internationale retailsector zichzelf moet heruitvinden om zo snel mogelijk meer op Amazon te lijken. Internet is de app op jouw telefoon waardoor je van een afstand de verwarming, muziek of slimme stofzuiger (verbonden met hetzelfde net) kunt aanzetten in je huis. Of de parkeergarage die je registreert als je binnenrijdt, het slimme reclamepaneel dat je emoties interpreteert of de veiligheidscamera die in functie van 'crowd management' op drukke momenten iedereen bekijkt en filmt. De slimme stad, heet dat dan. En internet is natuurlijk ook Facebook dat een kaartje of filmpje presenteert als je familielid jarig is, een berichtje voor je verstuurt via Messenger of WhatsApp en konijnenoren op je smoel zet op Instagram-stories. Het mag duidelijk zijn: internet is een verzamelterm voor toepassingen, sociale netwerken, logistieke infrastructuur, slimme producten enzovoort.

De publieke ruimte, de commerciële ruimte, de private en persoonlijke ruimte, ze zijn allemaal deel van internet geworden. En het blijft hier niet bij. Want internet is ook: de media die in de storm een eigen weg proberen te zoeken. Uitgevers roepen

brainstorms bij elkaar om het webverkeer te bespreken, ze liggen op de loer voor nieuwe of andere manieren om hun publiek te bereiken. Het is belangrijk voor hen om de digitale touchpoints te begrijpen. Waardoor ze met je mee kunnen reizen doorheen de dag. Natuurlijk, je zou je smartphone thuis kunnen laten. Maar dan zou je die podcast niet kunnen beluisteren, de tickets voor de trein niet kunnen kopen of de beste route niet kunnen opzoeken. Je kunt beslissen om kattedelletjes te schrijven in plaats van te *appen*. Maar dat maakt er het leven vandaag niet eenvoudiger op. Eenieder die niet uitdrukkelijk beslist om de gedigitaliseerde wereld links te laten liggen, wordt uitgedaagd om een eigen *modus vivendi* te vinden. Van werknemer tot ondernemer, we zoeken allemaal naar een manier om te leven met technologie.

Het zijn dan ook die methoden waar dit boek over gaat. Internet creëert nieuwe gebruiken. Nieuwe waarden ook. De vanzelfsprekendheid ervan (ik kan zomaar naar Beethoven luisteren) verlegt de waarde van producten naar belevingen. Door deze belevingen gedragen we ons ook anders. Mensen verhouden zich anders tegenover elkaar. Kortom, technologie houdt ons een spiegel voor. De permanente aanwezigheid van technologie manipuleert onze relaties. Ons, ja, jij en ik.

En dan heb ik het nog niet over 'blockchain' gehad.

Ethiek van jij en ik

Hier zou ik een oproep kunnen doen voor een Nieuw Ethisch Kader. Een kader dat van overheden en organisaties moet komen. Vraag is of dit een realistisch scenario is; zou die oproep

de situatie vooruithelpen? Is het wenselijk de verantwoordelijkheid voor ethiek bij organisaties te leggen? Staat CEO in de toekomst voor Chief Ethics Officer? Ik betwijfel het. What is ethics anyway?

Traditioneel wordt de wetenschap die het juiste menselijk handelen bestudeert inderdaad *ethiek* genoemd. Of zou ik het kritische bezinning moeten noemen, want ethiek wordt als onderdeel van de filosofie gezien. En hier wringt meteen het schoentje. Organisaties (bedrijven, overheden, verenigingen) staan nu reeds voor de grote uitdaging om op een duurzame manier om te gaan met digitalisering en so-called *disruptie*. Organisaties van de toekomst moeten *VUCA* worden.¹ Handige, of hippe zo je wilt, afkortingen moeten organisaties door de complexe wereld van transitie loodsen. Het dogma luidt dat organisaties kunnen overleven door ‘creativiteit te koesteren’ en ‘innovatie sneller te verspreiden via het netwerk van werknemers, partners en klanten’.² Niet alleen moet de afkeer voor risico omgezet worden in zin om te experimenteren. Het moet daarenboven op een *ethische* manier gebeuren! Zucht, wat een opdracht.

Nu is het belangrijk om nuance toe te voegen en enkele misverstanden te verduidelijken. Ten eerste schrijf ik dit boek niet voor organisaties, maar voor mensen. Er bestaan reeds inspirerende boeken die organisaties helpen omgaan met technologie. Ik heb het geluk gehad enkele van deze schrijvers te kunnen ontmoeten. Het zijn experts ter zake. Er is mijns inziens geen behoefte aan nog een boek voor managers en *decision makers*. Wel heb ik het gevoel dat al te vaak dezelfde ‘elite’ wordt aangesproken. En de rest van de samenleving, vraag ik me dan af? Zou technologie in essentie geen democratisch tool moeten zijn?

Daarenboven is ethicus geen beschermd beroep, evenmin een beschermde titel. Iedereen kan zichzelf ethicus noemen. In de praktijk is het ook zo: als de ethiek stilstaat bij het goede en het kwade, bij het aanvaardbare en onaanvaardbare handelen, zoals de traditionele definitie luidt, dan kan iedereen ethicus zijn. Ethiek is daarom niet vast te leggen in een boek of een set regels. Ethiek kan in deze zin geen opdracht of wetgevend kader zijn. Het manifesteert zich in het gedrag tussen mensen, in de cultuur van een bedrijf. Ethiek is dus efemeer, maar daarom niet abstract. Net zoals muziek ook efemeer, maar niet abstract is. Zowel muzikanten als muzikliefhebbers creëren waardevolle momenten via muziek. En net zoals niet alleen maar (bedrijfs) leiders in contact komen met technologie, zo ligt de digitale uitdaging bij iedereen. Het beeld dat technologie doet verschijnen weerspiegelt iedereen. Ethiek van jij en ik.

Je kunt digitale technologie abstraheren tot bits en bytes. Je kunt het als een deel van een wetenschaps- of economiekatern zien. Maar dat is een verkeerde houding. Digitaal is niet meer enkel het dada van developers. Evenmin een speeltje van of voor millennials. We komen allemaal in contact met technologie.

'We shape our tools and, thereafter, our tools shape us', zoals John Culkin in 1967 zei.³ Om mijn betoog tastbaar te maken zal ik daarom niet alleen over technologie, maar ook over muziek en cultuur schrijven. De muzikwereld biedt handige metaforen om over onze relatie met technologie te spreken. Los van het feit dat de muzikindustrie een van de eerste was die door internet totaal ontworicht werd.

Als bovendien ethiek niet enkel de filosofen of wetenschappers toebehoort, maar iets van alle mensen is, dan moet ik het

ook over de mens hebben. Daarom zal ik anekdotes aanvullen met persoonlijke elementen: ervaringen, verhalen en tips over leven met technologie. Want meer dan over de technologie moesten we praten over hoe we ermee omgaan.

Ah, Bach!

Even terug naar die herinnering aan de universiteit. De lessen musicologie in de aula maakte de Beethovenliefhebber in mij wakker. We schrijven het einde van het vorig millennium. Het auditorium droeg nog de kleuren van vervlogen tijden. Om als student naar Beethoven te luisteren, moest ik de bibliotheek intrekken om er cd's te lenen. Of de vinylbox van mijn ouders naar mijn kamer proberen te smokkelen. Dat kon ook. Dertig jaar eerder had mijn moeder geld gespaard om een bijzonder cadeau aan haar toekomstige levenspartner te geven: de negen symfonieën van Beethoven onder leiding van dirigent Herbert von Karajan! De opnames dateren van 1962. Het geschenk uit 1969. Mijn vader werd negentien. Niet enkel werd de jongedame zijn levenspartner, ook Beethoven bleef de komende jaren hangen in het huis. Ik groeide dan ook op met het geluid van Beethovens symfonieën.

Toen die professor musicologie, jaren geleden, op de tafel sloeg, schrokken enkele studenten wakker, keken op om te zien wat er aan de hand was, om zo tot de orde van de dag te komen: luisteren en notities nemen. Alumni uit die tijd herinneren zich dat moment niet. Bij mij kwam echter de componist met een even grote knal mijn leven terug binnen. De muziek van Beethoven

paste dan ook goed bij de manier waarop ik als jonge student in het leven stond: onstuimig en rebels. Wie is er trouwens niet gevoelig voor de thema's van de Franse Revolutie op die leeftijd?

Fast forward naar vandaag. Het jeugdig enthousiasme en de nieuwsgierigheid heeft me nooit verlaten. Godzijdank. Maar ik luister wel meer naar Bach dan Beethoven. De keizerlijke pianoconcerten en symfonieën van Beethoven hebben vandaag plaats gemaakt voor de religieuze passies en cantates van Bach. Waarom is dat, vraag ik me af? Het is niet zo dat ik Bachs religieuze gevoelens deel. Evenmin ben ik een liefhebber van barokke kunst geworden. Geef mij maar een slank gotisch gebouw in plaats van de overdaad van de barokke architectuur. Maar toch vindt Bach tegenwoordig meer zijn weg naar mijn muziekbeleving.

Hier is een theorie: de waarden waardoor Beethoven geïnspireerd werd, zijn voor een groot deel vervuld in mijn leven. Vrijheid en gelijkheid: is dat niet wat de democratie ons belooft? De toewijding aan de Bijbelverhalen die Bach op toon zette, is dan weer iets dat me vreemd is. De werken van Bach suggereren een devote soberheid die ik vandaag niet vaak zie. Ah, Bach, denk ik als ik in de auto een werk op de radio herken. Plots vind ik rust achter het stuur. Ik beeld me in hoe Bach musiceerde in de Thomaskirche in Leipzig. Hier werkte hij als Thomascantor. Voor deze plek schreef hij de Mattheuspassie. Geïnspireerd door de sobere witte muren van deze gotische kerk. Geërgerd door de drukke barokke architectuur van toen.

De werkelijkheid is dat Bachs muziek in veel facetten barok is en dat de Mattheuspassie in het bijzonder vernieuwend was door de emotionele rijkheid en directheid ervan. Deze theorie

die ik koester, zegt dan ook meer over mezelf dan over Bach of Beethoven. Waar de muziek van Beethoven me opwond, geeft Bachs muziek me vandaag rust. Het helpt me te concentreren. Een concentratie die ik door alle technologie tegenwoordig moeilijker vind. Dit relaas illustreert hoe de efemere impact van muziek soms tastbaar kan worden. Hoe we ons anders gaan gedragen en hoe dit gedrag te lezen valt. Hoe het een verhaal wordt. Hoe het gedrag te interpreteren wordt als we de patronen herkennen en benoemen.

Cruiffiaans

Het is interessant om op te merken dat bij elke technologie een nieuw groot verhaal hoort. *'Virtual Reality zal ons weer empathisch leren zijn.'* *'Artificiële intelligentie zal ons slimmer maken dan ooit.'* Het zijn verhalen met voor- en tegenstanders.

Naast de grote verhalen kun je alledaagse patronen ontdekken. Op het eerste zicht triviale manieren en strategieën die mensen gebruiken om met technologie om te gaan. Iemand die zijn looproutes synchroniseert op Strava. Een ander die tuingevoerd deelt via Peerby. Ze lijken ordinair. Niet revolutionair. Maar alles samen luiden ze wel een nieuwe tijd in.

Er worden tekeningen geschetst van hoe deze tijd eruitziet. Trends en voorspellingen worden beschreven. Maar veel is onduidelijk en onzeker. Het enige dat we vandaag zeker lijken te weten is dat de toekomst onzeker is. Er wordt een grote verandering verwacht. Daar zijn veel stemmen het over eens. Meer nog, de verandering zou wel eens fundamenteel kunnen zijn.

Inderdaad, wij hebben, hier aan het begin van deze eeuw, het voorrecht om getuige te zijn van een grote kanteling. Een kanteling die (onder meer) wordt aangestuurd door een bundeling van technologische krachten. Hoe spannend!

Die kanteling maakt van ondernemers en ontwikkelaars van technologie bijna rocksterren. Maar nog spannender dan de technologie is de manier hoe we ermee omgaan. In die uitdaging schuilt immers niet enkel de vraag wat we met technologie doen, maar ook wat die technologie met ons doet. Want zij die een appje gebruikt om te leren hardlopen, doet dat misschien om het hoofd vrij te maken van de constante werkdruk. Hij die net een film op Netflix heeft opgezet, heeft zich eerst door keuzestress moeten worstelen.

Elk voordeel heb z'n nadeel, om het Cruijffiaans te zeggen. Toen Johan Cruijff deze paradox in 2007 voor het eerst uitsprak, luidde die eigenlijk anders: *elk nadeel heb z'n voordeel*. Bij technologie lijken de beide uitspraken te gelden. Technologie is namelijk een ambivalent gegeven. Manipuleren wij de technologie of manipuleert de technologie ons? Het is een vraag die vandaag meer en meer gesteld wordt.

Achter deze ambivalente vraag schuilt een ander gegeven. We beleven een interessant momentum. Een momentum dat door de ene een crisis en door de andere een revolutie wordt genoemd. De vierde industriële revolutie, om exact te zijn. In hoofdstuk 2 zal ik dit momentum in een historisch kader plaatsen. Het is namelijk niet de eerste keer dat we een situatie van versnelde vooruitgang beleven. Wel is er een fundamenteel verschil tussen de technologie van vandaag en morgen en die van de voorbije industriële revoluties.